

Hunyadi János, Cillei Ulrik és egy különös házasság

Aligha van a magyar történelemnek még két másik, azonos időben élt alakja, akiknek a megítélése annyira homlok-egyenest eltérő volna, mint Hunyadi Jánosé és Cillei Ulriké. Jellemükről, tetteikről, hatalmi vetélkedésükről és szövetségükről **Pálosfalvi Tamás** ad elemzést

EGYIK OLDALON a makulátlan jellemű törökverő, az önzetlen magyar hazafi, aki a saját vagyonát fordította az oszmánok elleni háború finanszírozására, a másikon a jellemtelen, gátlástalan csel-szövő, a gyermekkirályt markában tartó kéjenc udvaronc, akinek egyetlen célja a Hunyadiak eltörlése a föld színéről, lehetőség szerint úgy, hogy írmagjuk se maradjon.

Helyesebb volna egyébként nem is két személyről, hanem két családról beszélni. A Hunyadi Jánost övező dicsfény ugyanis beragyogta és beragyogja feleségét, Szilágyi Erzsébetet, valamint két fiát, a fiatalon meghalt Hunyadi Lászlót és a legnagyobbinak tartott magyar királyt, Hunyadi Mátyást is.

Másfelől Cillei Ulrik, mint családjának utolsó tagja, csak magába sűrítette mind-

WIKIMÉDIA

II. Piusz pápa egy 16. század eleji freskón
LENT: Cillei Ulrik horvát-
szlavón bán, Cilli grófja
A TÚLOLDALON: Hunyadi János szobra
a budapesti Hősök terén.
Margó Ede alkotása, 1905

azt a gyűlöletet, amelyet a történészek főképpen Enea Silvio Piccolomini művei nyomán a Cilleiekre zúdítottak. Enea, vagyis a későbbi II. Piusz pápa, III. Frigyes római király titkára volt egyidőben, és gyűlölte a Cilleieket, urának riválisait, és tolla alatt így vált Cillei Borbálából, Zsigmond királyunk hitveséből, eretnek céda, fivéréből, Frigyesből (Ulrik apjából) pedig hitvány feleséggyilkos. Piusz művei, az őt követő historikusok révén, óriási hatást gyakoroltak a kelet-közép-európai történetíráásra, érthető ezért, hogy a Cillei család a modern történettudomány küszöbét már „elátkozottként” lépte át.

A Hunyadiak ugyanerre a küszöbre viszont dicsfénytől övezve érkeztek, így akár szükségszerűnek is tekinthető, hogy a 15. század közepének viharos története kezdettől jó és rossz küzdelmének képét öltötte a történészek tollán, egyik oldalon Hunyadi Jánossal, a másikon Cillei Ulrikkal. Holott, ha lehántjuk róla az évszázadok során ráakódott kérget, kettejük viszonya korántsem tűnik annyira szélsőségesen ellenségesnek, amennyire azt nemcsak a romantikus történetírás, hanem a nemzeti irodalom is sugallja. E viszony meghatározó eleme volt az a házasság, amely jóformán egy évtizedig napirenden volt Cillei Ulrik egyetlen életben maradt gyermeke, Erzsébet (1441–1455) és Hunyadi két fia, László (1431/33?–1457) és Mátyás (1443–1490) között.

A két ember aligha jöhetett volna eltérőbb társadalmi közegekből. Cillei Ulrik birodalmi arisztokrata volt, akit ennek megfelelően a méltóságos fejedelem (*illustris princeps*) címzés illetett meg Magyarországon is. Cilli (a mai Celje Szlovéniában) és Ortenburg grófságok mellett a Cilleiek uralták a Magyar Királyság délnyugati csücskében fekvő Zagorjét is, ami tíz várral és a hozzá kapcsolódó magyar grófi címmel rendelkezett, s ez az első volt a maga nemében Magyarországon. Cillei Vilmos leánya, Anna, Jagelló Ulászló lengyel király második felesége volt (Anjou Hedvig halálát követően), míg Ulrik nagynénje,

Borbála római királyné, majd császárné lett Luxemburgi Zsigmond feleségeként. Luxemburgi Erzsébet Cillei Ulrik unokatestvére volt, fiának, V. László királynak pedig ilyen módon a gróf volt a legközelebbi rokona. A hatalmát „Isten kegyelméből” eredeztető, királyi rokonsággal büszkélkedő Cilleivel szemben állt a „nem túl nemes”, havasalföldi származásának tartott lovag, Hunyadi János, akit az 1440-ben kezdődő magyarországi polgárháború a kortársak számára is meglepő gyorsasággal katapultált a Magyar Királyság élére. Hunyadi birtokai még

azután is eltörpültek a Cilleiek országhatárokon átnyúló hatalmas impériuma mellett, hogy 1444-ben rátette a kezét Brankovics György szerb despota magyarországi uradalmaira.

Politikai opportunizmus

Tekintettel Cillei és Hunyadi származására, annak az esélye, hogy akár riválisokként, akár szövetségesekként, mi több, rokonokként egymás útját keresztezzék, „rendes” körülmények között a nullával lett volna egyenlő. Habsburg Albert halála (1439. október) után azonban éppen nem rendes körülmények álltak elő Magyarországon: a lengyel III. Ulászló magyar királlyá választása, Albert utószülött fiának, Lászlónak világra jövele, majd mindkettejük királlyá koronázása (1440) polgárháborúhoz vezetett Magyarországon, amely ugyan 1442 decemberében „hivatalosan” véget ért, de a következményeit csak az 1460-as évek derekára sikerült maradéktalanul felszámolni. A polgárháborúban Cillei Ulrik unokaöccse, a gyermek V. László legfontosabb támogatója volt apjával, Frigyes gróffal együtt, és 1440-ben még Ulászló fogságában is eltöltött néhány hónapot. Hunyadi kevés idővel a gróf kiszabadulása után lett – köszönhetően katonai tehetségének – Ulászló erdélyi vajdája, majd az oszmánok elleni offenzív háború első számú szószólója. I. Ulászló halálának idejére (1444. november) Hunyadi János erdélyi vajda neve bel- és külföldön egyaránt elválaszthatatlanul összefonódott az oszmánellenes harc eszméjével. Amihez a Cillei családnak évtizedek szívos munkájára volt szüksége, azt Hunyadi néhány év alatt elérte: megkerülhetetlen politikai tényezővé vált a Magyar Királyságban, ezáltal pedig Délkelet-Európában is.

Ulászló halála után Cillei végre megszerezte azt, amire régóta vágyakozott: fegyverrel elfoglalta Szlavóniát, amely szervesen illeszkedett öröklött birtokaihoz, és felvette a szlavón báni címet. Ez a hódítása adott alkalmat az első összecsapásra Hunyadival. Már ez első alkalommal is megfigyelhetjük azt a kettősséget, amelyik Hunyadi viszonyát Cilleihez végig jellemezte, és amelyet talán nem indokolatlanul politikai opportunizmus-

Hunyadi János törökökkel harcol a várnai csatában, 19. századi litográfia

nak nevezni. 1446 tavaszán Hunyadi, az országtanács megbízásából, egy gyors hadjáratban végigportyázta ugyan a Cillei grófok határon túli területeit, de meg sem próbálta kiszorítani őket Szlavóniából, és inkább ejtette atyai barátját, korábbi mentorát, Tallóci Frank volt szlavón bánt. Hogy itt nem egyedi esetről volt szó, mutatja, hogy ugyanilyen politikai oppor-tunizmus nyilvánult meg Hunyadi részéről Habsburg Frigyes és Jan Jiskra irányában is: lehetőség szerint kompromisszumokkal, akár súlyos engedmények árán is biztosítani a békét, hogy cserében Hunyadi a befolyása alatt lévő országrészekben szabadon szervezhesse az oszmánok elleni harcot – és természetesen a saját hatalmát.

Az első Hunyadi–Cillei konfliktus lezárásának egy házassági megállapodás is részét képezte, az első azoknak a házassági terveknek a sorában, amelyeket végül Cillei Ulrik és Brankovics Katalin leányának, Erzsébetnek a korai halála zárt Vajdahunyadon (1455). 1447 januárjában az időközben Magyarország kormányzójává választott Hunyadi az idősebbik fia, László számára kérte az ekkor hatéves

Erzsébet grófkisasszony kezét, aki eddigre szüleinek egyetlen gyermeke maradt. A Cillei grófokkal kötött megállapodás a kor politikai szótárában kulcsszerepet játszó „barátság” (*amicitia*) alapjára épült, ebben azonban hiba volna a fogalom modern értelmezésének bármiféle nyomát keresni. A barátság, amint a „szere-tet” vagy „kedvelés” (*dilectio, affectus*) is egyértelműen politikai kategóriák voltak, egyáltalán nem jelentették azt, hogy a szerződő felek között valamiféle őszinte baráti viszony alakult volna ki. Az ilyen barátság addig tartott, amíg a körülmények és résztvevők érdekei diktálták, ezért kellett újra és újra megerősíteni. A házassági kapcsolat sem jelentett persze örök békét, mindenesetre a korban még mindig a politikai szövetségek legbiztosabb garanciáját jelentette. Hunyadi László és a nála jó tíz évvel fiatalabb Cillei Erzsébet eljegyzésére a következő esztendő júniusa előtt került sor, amivel párhuzamosan Hunyadi formálisan is elismerte a Cilleiek hatalmát Szlavóniában.

Bár a házassághoz 1448-ban Cillei Frigyes és Ulrik utólag ismét hozzájárult, Hunyadi László egyelőre mégsem lett Cillei Erzsébet férje, és ebben bizonyosan az apja és Brankovics György despota között megromló viszony játszott szerepet. Brankovics Cillei Ulrik apósa volt, és bár az 1443–1444 fordulóján lezajlott balkáni hadjáratban még Hunyadi oldalán harcolt, a rá következő években szembekerült korábbi szövetségesével, aki rátette a kezét hatalmas magyarországi birtokaira, és a vesztes rigómezei ütközet után (1448) a despota rövid időre fog-ságban tartotta. Hunyadi és Brankovics konfliktusába, amennyire tudni lehet, Cillei nem avatkozott bele. Szlavón bán-ként ugyan az ország bárói közé tartozott, de feltűnően távol tartotta magát a magyar belpolitikától. Egy kivétel mégis akadt, de az annál figyelemreméltóbb: Ulrik gróf 1450 elején III. Frigyes római király fel-hatalmazásából, Hunyadi hallgatólagos hozzájárulásával vezetett hadjáratot a magyar–osztrák–morva határvidék békéjét folyamatosan háborgató Szent-miklósi Pongrác ellen, aki a kormányzó egyik bizalmi embere volt Északnyugat-Magyarországon. Ahogy korábban Tallócit, úgy Pongrácot is hajlandó volt ejteni Hunyadi, amennyiben a saját poli-tikai érdekei ezt indokolták.

A Hunyadi–Brankovics konfliktus végére ismét csak egy házassági szerződés tett pontot. A kijelölt ara ezúttal is Cillei Erzsébet volt, a vőlegény azonban immár a kisebbik Hunyadi fiú, Mátyás. A felek abban állapodtak meg, hogy Erzsébetet a 12. évének betöltése után, 1453. december 6-án adják át Hunyadinak, hogy eljegyezhesse Mátyással. Brankovics a szerződést veje, Ulrik gróf nevében is kötötte, ahhoz tehát Cillei is hozzájárult, amint ahhoz is, hogy a kis grófnő Hunyadi udvarában is a görögkeleti rítust követ-hesse. Érdekes módon Cillei Erzsébet kiházásitását már 1447–1448-ban is a Brankovicsok intézték, mégpedig Cillei Frigyes és Ulrik jóváhagyásával, és igen valószínű, hogy a grófkisasszony már ekkor nagypja szendrői udvarában élt. A politikai pragmatizmus vallási rugal-massággal is párosult tehát. A szerződést 1451 augusztusában kötötték, de Hunyadi és Cillei már az előző esztendő novem-berében szövetségre lépett, amelynek tagja volt rajtuk kívül Garai László nádor

– ugyancsak Cillei rokona – és Újlaki Miklós erdélyi vajda is.

Ugyanazon az oldalon találjuk Hunyadi kormányzót és Cillei gróft 1451 őszén is, amikor V. László három országának – Magyar és Cseh Királyság, Osztrák Hercegség – rendjei szervezkedni kezdtek annak érdekében, hogy a gyermekkirályt végre kiszabadítsák gyámja, a népszerűtlen III. Frigyes markából. A mozgalom 1452 márciusában katonai szövetség formáját öltötte, ame-

V. László és Cillei Ulrik
Székely Bertalan festményén
LENT: Kapisztrán János és
Brankovics György szerb despota
későbbi ábrázolásokon

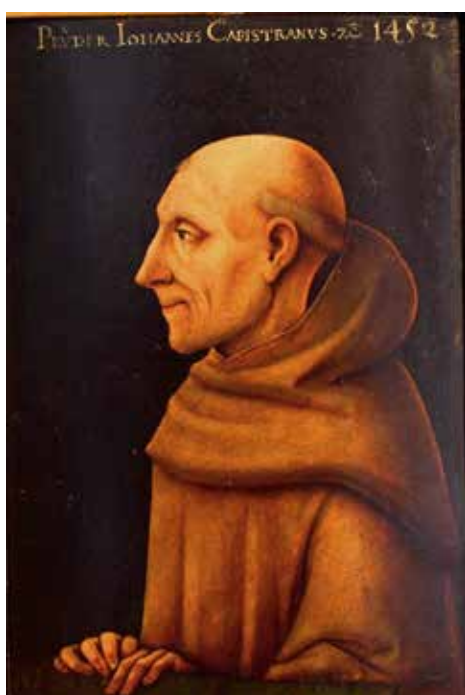
lyik szeptemberre rákényszerítette az időközben császárrá koronázott Frigyeset, hogy elengedje V. Lászlót. A gyermekkirályt nagybátyja, Cillei Ulrik vette át a császártól.

V. László kiszabadulása fontos változásokat hozott: Hunyadi lemondott a kor-

mányzóságról, cserében besztercei grófi címet kapott, és királyi főkapitányként a gyakorlatban megőrizte teljhatalmát Magyarországon. A Bécsben tartózkodó uralkodó mellett ugyanakkor egy másik hatalmi központ is létrejött, Cillei ellenőrzése alatt, aki a magyar kancellárián keresztül gyakorolt befolyást a magyar ügyekre. Addig, amíg a gróf befolyása a saját hatalmi állását nem érintette, Hunyadi a jelek szerint elfogadta a helyzetet. Nem így V. László osztrák alattvalói, akiknek egy csoportja 1453 szeptemberében elérte Cillei eltávolítását Bécsből, az uralkodó környezetéből. 1453 októberében Lászlót Prágában cseh királlyá is megkoronázták, ez viszont csak annyi változást hozott, hogy ettől kezdve nem Cillei gyakorolt fölötté gyámságot, hanem Podjebrád György cseh kormányzó. Hunyadinak az utóbbi megoldás, ha lehet, még tökéletesebb volt, hiszen Prágából a királynak még annyi módja sem volt beavatkozni a magyar ügyekbe, mint Bécsből.

Váratlan halál

Cilleit átmeneti bukása ismét közelebb hozta Hunyadihoz. Legalábbis erre utal, hogy valamikor 1454. február 23. után sor került Hunyadi Mátyás és Cillei Erzsébet eljegyzésére. A következő év elején aztán Cillei visszaszerezte befolyását V. László mellett, aki Prágából visszatért Bécsbe. A király és Ausztria „uraként” Cillei,

Podjebrád támogatásával, megpróbált valamiféle működőképes kompromisszumot kovácsolni az osztrák foglalásaihoz ragaszkodó III. Frigyes, a Magyarország fölötti hatalmából nem engedő Hunyadi és V. László között. Ekkor történt, hogy Hunyadit is Bécsbe invitálták, és a tárgyalások apropóján Ulrik gróf többször is az életére tört. Az információk forrása ebben az esetben is Enea Silvio, aki korabeli leveleiben tárgyilagosabban, későbbi elbeszéléseiben már jó sok kiszínezett részlettel írt Cillei Hunyadi-ellenes ármánykodásairól. Eszerint Cillei előbb Köpcsényben, majd Bécsben akarta eltenni láb alól Hunyadit, attól sem visszariadva, hogy királyi menlevéllel csálja magához a volt kormányzót.

A magyar történetírás általában készpénznek vette Enea elfogult elbeszéléseit, és voltaképpen az általa előadott merényletkísérleteknek köszönhetően tartja magát szívósan a Cillei és Hunyadi közötti engesztelhetetlen gyűlölet képze. Dacára annak a ténynek, hogy a későbbi pápa állításainak nemcsak a többi forrás mond ellent, hanem egy korábban ismeretlen epizód is. Éppen az állítólagos merényletek közben történt ugyanis, hogy Cillei és Hunyadi újabb házassági kapcsolatban állapodott meg. 1455 májusában Hunyadi László beszercei gróf és Cillei Erzsébet azzal a kérelemmel fordult a pápához, hogy érvénytelenítse azt az eljegyzést, amelyet László fivére, Mátyás, aki most a 13. évében jár, a 12. évében kötött Erzsébet grófkisasszonnyal. A kérelem indoka az volt, hogy maga László szeretne házasságot kötni Erzsébettel – vagyis a két apa valamilyen okból ismét visszatért az „eredeti” felálláshoz. Éppen ez a forrásunk bizonyítja, hogy az 1451. augusztusi szendrői megállapodás nem maradt papíron, és valamikor 1454. feb-

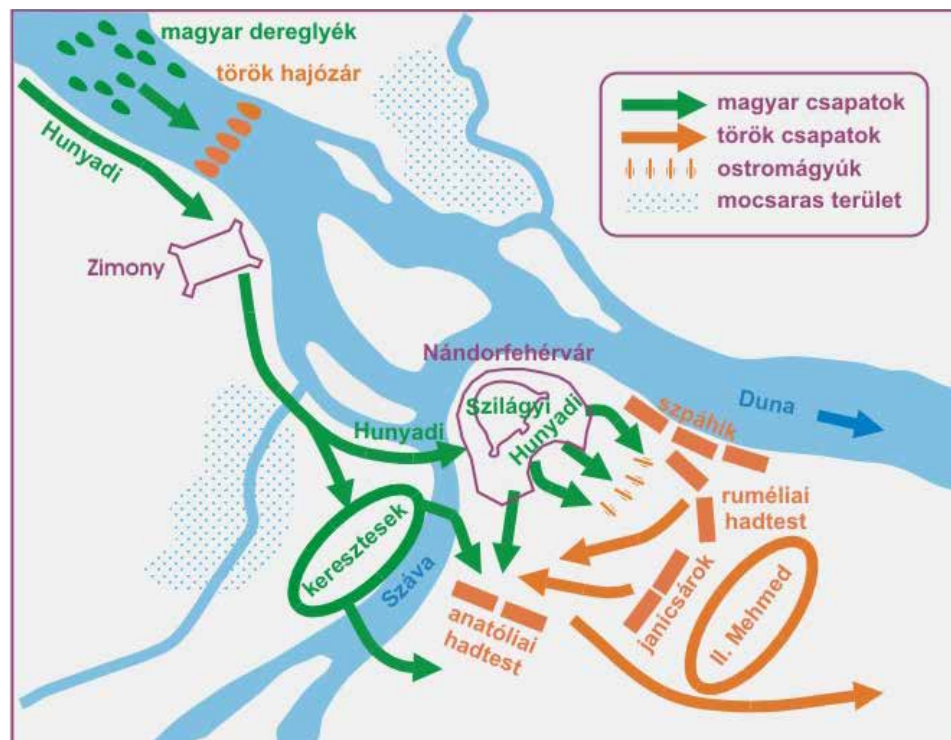
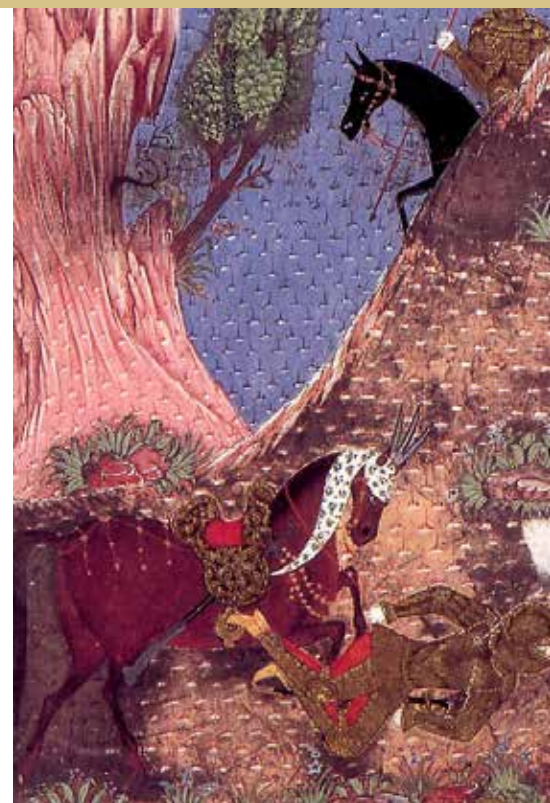
FENT: Hunyadi János V. Lászlótól kapott címerbővítő oklevele 1453-ból

LENT: A nándorfehérvári csata a szembenálló csapatokkal

JOBBRA: Török katona egy magyar lovagot hurcol maga után. 16. századi török miniatúra

ruár 23-át követően (amikor Mátyás a 12. évét kezdte) sor került Hunyadi Mátyás és Cillei Erzsébet eljegyzésére. Ekkor utóbbi minden valószínűség szerint Szendrőről Vajdahunyadra került, ahol anyósa, Szilágyi Erzsébet udvarában éledgett. Kapisztrán János 1455. július 4-én írott leveléből tudjuk, hogy a despotával kötött megállapodás értelmében tényleg ortodox papok kísérték, akiktől azonban Hunyadi fokozatosan „megszabadította” a leendő menyét, hogy a helyes – vagyis katolikus – útra terelje.

Arról, hogy Mátyás és Erzsébet eljegyzésének felbontására milyen okból került sor, legfeljebb feltételezéseink lehetnek. Bizonyos azonban, hogy Hunyadi László és Cillei Erzsébet házasságára végül sor került. Erről Hunyadi János 1455. augusztus 1-én kiállított okleveléből értesülünk, amely nem nevezi ugyan meg a vőlegényt, de az – az 1455. májusi kérelem fényében – csak Hunyadi idősebb fia

JOBBRA: Hunyadi
László búcsúja,
Benczúr Gyula
festménye

lehetett. Hunyadi egyértelműen az egyházi szabályoknak megfelelően létrejött házasságról beszél, míg Kapisztrán már idézett levele szerint Erzsébet jelen volt az 1455. júniusi győri tárgyalásokon, ahol – Kapisztrán és Szécsi Dénes esztergomi érsek közreműködésével – katolikusként konfirmált a 13. évét betöltő Cillei grófkisasszony. Egy hónappal később, 1455. augusztus 1-én Hunyadi és Cillei újabb baráti szövetségre lépett egymással, és ez alkalommal Ulrik gróf ismét hozzájárulását adta lánya és Hunyadi fia, vagyis László házasságához. Egyértelmű, hogy a katolikus konfirmációra a házasság érdekében volt szükség, ezt azonban az öreg Brankovics despota, aki ugyancsak megjelent Győrben, már nem várta meg. Kapisztrán ugyanis magát a despotát is rá akarta kényszeríteni az ortodoxia feladására, de György haláláig hű maradt ősei hitéhez. Hogy a házasságot hol tartották meg végül, nem tudjuk, de lehet, hogy közvetlenül Erzsébet grófkisasszony konfirmációja után, talán még Győrben. A legvalószínűbb, hogy Cillei Erzsébet 1455 késő nyarán apósa, Hunyadi János kíséretében tért vissza Erdélybe. Ott aztán hamarosan megbetegedett, és október elején Szilágyi Erzsébet éppen Kapisztrán Jánoshoz fordult azzal a könyörgéssel, hogy rendtársaival együtt kérjék Istent, szabadítaná meg menyét a betegségétől.

Az imák azonban nem segítettek, mert Erzsébet még az év vége előtt meghalt.

1456-tól kezdve valóban megromlott a viszony a Hunyadiak és Cillei Ulrik között, de ennek a gróf hatalomvágya csak az egyik oka volt. Hunyadi ugyanolyan csökönyösen ragaszkodott ugyanis a saját hatalmához, amilyen csökönyösen az immár gyermektelen Cillei igyekezett megkaparintani azt. V. László 1456 elején Cillei csapatainak kíséretében érkezett Magyarországra, hogy végre átvegye a királyi hatalom alapját biztosító jövedelmeket és birtokokat, kísérlete azonban Hunyadi ellenállásán megbukott. A volt kormányzót László király kénytelen volt ismét megerősíteni főkapitányi hivatalában, ő maga pedig Cilleivel együtt újfent elhagyta Magyarországot. A döntő – és elkerülhetetlennek tűnő – összecsapást II. Mehmed szultán Nándorfehérvár elleni támadása elnapolta ugyan, de az ostrom és Hunyadi János halála (1456. augusztus 11.) után immár elemi erővel robbantak ki az addig elfojtott ellentétek. Az események jól ismertek: 1456 novemberében az V. Lászlóval Nándorfehérvár átvételére érkező Cillei Ulrikot Hunyadi László és társai egy – feltehetően szándékosan kiprovokált – vita hevében lemészárolták, és ezzel fiágon kihalt a Cillei család. A király a Hunyadiak fogságába került, akik 1457 elején összeesküvést szerveztek a letételére. A mozgalom idejekorán kitudódott, és Hunyadi Lászlót március 16-án felségárulás vádjával kivégezték.

A Cillei–Hunyadi viszony jóvátehetetlen megromlása feltűnő módon egybeesett Cillei Erzsébet halálával, akit talán ösztönösen megkedvelt a Hunyadi házaspár, de legalább Szilágyi Erzsébet biztosan. A grófkisasszony szerencsétlen sorsa csak egy volt a hatalmi harcot befolyásoló tényezők sorában, és nyilván botorság volna egyedül a házassági kapcsolat megszűnésére visszavezetni a helyzet eldurvulását. Ugyanakkor tény, hogy Cillei Erzsébet halálával voltaképpen az egyetlen olyan „eszköz” tűnt el, amely moderálni tudta a Cillei–Hunyadi rivalizálást. Érdemes ezért elgondolkodni azon a történelmietlen kérdésen, hogy mi történt volna abban az esetben, ha Hunyadi Lászlóné Cillei Erzsébet nem száll idejekorán sírba. Elég valószínűtlen, hogy férje Nándorfehérvárott akkor is felkoncolta volna feleségének apját, az még inkább, hogy a király rokonaként meg akarta volna fosztani V. Lászlót a trónjától. Bizonyos, hogy Magyarország történelme teljesen más irányt vett volna – de hogy milyen, s vajon jobbat-e vagy rosszabbat, és ebben milyen szerep jutott volna a kisebbik Hunyadi fiúnak, egykor ugyancsak Cillei Erzsébet jegyesének, már valóban legfeljebb érdekes, de végső soron értelmetlen spekulációk tárgyát képezhetné. ■

Pálosfalvi Tamás (1968) történész, PhD, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa. Elsődleges kutatási területe Magyarország 15. századi története, különös tekintettel a Hunyadiakra